

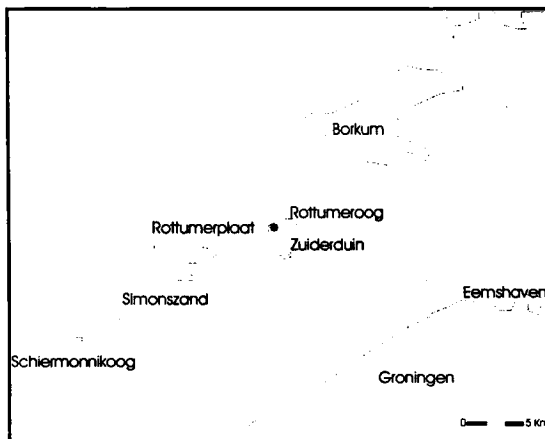
De Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus* op Rottumeroog

Richard Ubels en Marcel Edelenbos

In het oostelijke Waddengebied van Nederland bevindt zich een kleine, voor mensen afgesloten, archipel. Het omvat de eilanden Rottumeroog, Rottumerplaat en het Zuiderduin. In het broedseizoen worden beide eilanden bewoond door vogelwachters in dienst van Staatsbosbeheer. In 1998 broedde waarschijnlijk voor het laatst een paar Blauwe Kiekendief op Rottumeroog. In dit artikel worden de meest opmerkelijke gebeurtenissen in 1998 beschreven.

Gebiedsbeschrijving en methode

De totale oppervlakte van de eilanden besloeg in 1995 ongeveer 1050 ha, daarvan was 232 ha begroeid met kwelder- en duinvegetaties (Huizing *et al.* 1996). Op Rottumeroog broedde de Blauwe Kiekendief in de Tuin van Toxopeus (Figuur 1). Deze voormalige groententuin van de strandvoogd ligt in een duinvallei en is door opslag van bomen in de loop der jaren veranderd in een paradijs voor doortrekkende en broedende zangvogels. De oppervlakte van de tuin wordt door afslag sinds 1997 kleiner. Ook de rest van de begroeide oppervlakte is de laatste jaren afgenomen. Systematische observaties zijn niet verricht. Waarnemingen werden vooral gedaan vanaf de uitkijktoren op de voormalige voogdwoning. Het nest van de Blauwe Kiekendief bevond zich ongeveer 75 m vanaf deze uitkijkpost.

Figuur 1. Overzicht van het oostelijke Waddengebied in Nederland. * = broedplaats van de Blauwe Kiekendief. *View of the eastern part of the Dutch Wadden Sea. * = Hen Harrier nest site.*

Resultaten en discussie

Broedsucces

Het nest werd op 24 april gevonden in de tuin en was opgebouwd uit Riet en Helm. Het bevond zich in het centrum van de tuin, die gedomineerd wordt door Riet, Wilg en Duindoorn. Het legsel, dat bestond uit vier lichtblauwe eieren, was toen al compleet. Rond 12 mei kwam het eerste ei uit. Uitgaande van een incubatietijd van 31 dagen (Cramp & Simmons 1980) moet het eerste ei rond 11 april zijn gelegd.

Op 20 juni vloog het eerste jong boven de tuin. Op 25 juni waren drie jongen vliegvlug. Het vierde ei bleek onbevruucht. Tot twee weken na het uitvliegen verbleven de jongen in de tuin waar ze buiten bereik van agressieve Zilvermeeuwen *Larus argentatus* bleven. Op 17 juli vertrokken twee juvenielen in de richting van de Groningse noordkust. Het derde jong bleef op Rottumeroog en leefde van uitgeputte Spreeuwen *Sturnus vulgaris*.

Home range

Het vrouwtje werd uitsluitend op Rottumeroog waargenomen. Het mannetje werd naast Rottumeroog ook waargenomen op het Zuiderduin en Rottumerplaat. De afstand tussen Rottumeroog en Rottumerplaat (5 km) werd met een gevangen Bontbekplevier *Charadrius hiaticula* in 10 minuten afgelegd. Mannetjes op Terschelling en in de Flevopolders werden maximaal tussen de 1.3 en 5 km van het nest gezien (Schipper 1977).

Naast de jachtexcursies naar Rottumerplaats en het Zuiderduin verdween het mannetje regelmatig voor kortere of langere tijd in de richting van de vaste wal (maximaal 2 dagen). Het mannetje kwam in deze gevallen altijd zonder prooi terug. Polygamie komt bij de Blauwe Kiekendief regelmatig voor (Cramp & Simmons 1980, Woets 1988). Zekerheid omtrent een broedgeval aan de vaste wal (Eemshaven) kon echter niet worden verkregen (B. Koks). De Eemshaven is hemelsbreed ongeveer 18 km van Rottumeroog verwijderd. Polygamie op dergelijke afstanden is nog niet waargenomen (Cramp & Simmons 1980).

Territoriale conflicten

Tijdens de incubatiefase vonden enkele territoriale conflicten plaats. Afhankelijk van de sekse van de indringer werd door het mannetje of het vrouwtje gereageerd. Op 25 april vloog een adult vrouwtje boven Rottumeroog. Het mannetje reageerde hier niet of nauwelijks op. Het broedende vrouwtje moest het nest zeven keer verlaten om de indringster te verjagen. Op 28 april deed een tweede kalenderjaars mannetje een poging het territorium over te nemen. De adulte man was op dat moment net richting de Groningse kust vertrokken. Bij aankomst, rond 14.30 uur, begon de tweede kalenderjaars man direct met baltsen. De klim- en duikvluchten werden vooral boven de tuin uitgevoerd. Het broedende vrouwtje reageerde in eerste instantie niet. Na ongeveer twee uur begon het vrouwtje te roepen. Korte tijd later vloog de onvolwassen man met prooi boven het nest. Het broedende vrouwtje verliet daarop

het nest en pakte de Graspieper *Anthus pratensis* van de man af. Rond 18.00 uur kwam de onvolwassen man weer met een prooi aanvliegen; deze werd ook door het vrouwtje geaccepteerd. Toen om 20.00 uur de adulte man terugkeerde, ging deze in eerste instantie in zijn slaapboom zitten. Het vrouwtje reageerde toen op de indringer met schijnaanvallen. De adulte man vloog hierna op en werd direct door het tweede kalenderjaars mannetje uit de lucht gestoten waarna ze samen in het struikgewas vielen. Na een korte ontsnapping werd de adulte man nogmaals uit de lucht gestoten. Bij het daaropvolgende grondgevecht van anderhalf uur bleek het adulte mannetje toch te sterk voor de indringer, die in de schemering over zee verdween. Tijdens het gevecht op de grond werd gekrijst, gepikt en met de vleugels geslagen. Dit werd afgewisseld door lange periodes waarin beide mannen elkaar met de klauwen op afstand probeerden te houden. Cramp & Simmons (1980) beschrijven dat jonge polygame mannetjes soms vrouwtjes verliezen aan oudere mannetjes; het omgekeerde wordt echter niet beschreven.

Taakverdeling en aangevoerde prooien

Tijdens de incubatiefase werd de bulk van het voedsel door het mannetje aangevoerd. Er werd 16 keer een prooioverdracht waargenomen. Bij afwezigheid van het mannetje ging het vrouwtje zelf op jacht. Dit werd in vier gevallen waargenomen; ze was daarbij één keer succesvol. Bij afwezigheid van het vrouwtje ging het mannetje soms op het nest zitten. Tot 15 juni werd het mannetje veelvuldig waargenomen, daarna verbleef hij slechts sporadisch op Rottumeroog.

Adult mannetje Blauwe Kiekendief, één van de vele die geringd rondvliegen op de Nederlandse Waddeneilanden, Ameland (Johan Krol). *Ringed adult male Hen Harrier, Ameland.*

Tijdens de jongenfase werd 75 keer een kiekendief met prooi waargenomen: 22 keer de vrouw, 53 keer de man. Van alle gedurende het broedseizoen gevangen prooien kon in 32 gevallen de identiteit worden vastgesteld. Daarnaast werden in de tuin plukresten van een juveniele Ekster *Pica pica* gevonden. Tevens werd gezien hoe het mannetje een Zomertortel *Streptopelia turtur* en juveniele Kautwtjes *Corvus monedula* probeerde te vangen. In Tabel 1 wordt de prooijst van de Blauwe Kiekendief op Rottumeroog weergegeven. Spreeuwen werden vooral in de laatste fase van de broedcyclus belangrijk. Vanaf 10 juni sliepen regelmatig meer dan 1000 voornamelijk juveniele Spreeuwen in de tuin. Het vrouwtje werd in deze periode nauwelijks buiten de tuin gezien. Het aantal gevangen Spreeuwen is daarom vermoedelijk hoger dan uit de tabel blijkt.

Mannetje en vrouwtje bleken verschillende prooien te vangen. Uit andere studies bleek ook sprake van prooidifferentiatie tussen het kleinere mannetje en het grotere vrouwtje (Cramp & Simmons 1980).

Tabel 1. Prooi-soorten van het mannetje en vrouwtje Blauwe Kiekendief op Rottumeroog in 1998. *Prey choice of male and female Hen Harrier nesting on Rottumeroog in 1998.*

Prooien vrouwtje Blauwe Kiekendief *Prey items of female Hen Harrier*

Konijn juveniel <i>Oryctolagus cuniculus</i> juv.	5
Spreeuw <i>Sturnus vulgaris</i>	3
Holen-/Houtduif juveniel <i>Columba oenas/palumbus</i> juv.	2
Graspieper <i>Anthus pratensis</i>	1
Scholekster juveniel <i>Haematopus ostralegus</i> juv.	1
Scholekster pul <i>Haematopus ostralegus pullus</i>	1
Pul ongedetermineerd <i>Pullus unidentified</i>	1
Bergeend pul <i>Tadorna tadorna pullus</i>	1
Eidereend pul <i>Somateria mollissima pullus</i>	1

Prooien mannetje Blauwe Kiekendief *Prey items of male Hen Harrier*

Graspieper <i>Anthus pratensis</i>	6
Bontbek-/Strandplevier <i>Charadrius hiaticula/alexandrinus</i>	3
Pul ongedetermineerd <i>Pullus unidentified</i>	3
Scholekster pul <i>Haematopus ostralegus pullus</i>	2
Noordse Stern pul <i>Sterna paradisaea pullus</i>	1
Kluut pul <i>Avosetta recurvirostra pullus</i>	1

Toekomst van de Blauwe Kiekendief op Rottumeroog

Vermoedelijk heeft de Blauwe Kiekendief in 1998 voor het laatst op Rottumeroog gebroed. In de winter van 1998/99 verdween een groot deel van de tuin. De Blauwe Kiekendief kwam in 1999 dan ook niet tot broeden. In de broedtijd zijn wel adulte vogels met prooi waargenomen op Rottumeroog en -plaat. In alle gevallen vlogen deze naar Borkum. Vestiging van ons broedpaar op dit Duitse Waddeneiland lijkt waarschijnlijk.

Dank

Aanvullende gegevens werden geleverd door Date Lutterop en Giny Kasemir. Poppe-Jan Voogd leverde zinvol commentaar op de tekst. Het werken op Rottumeroog werd mogelijk gemaakt door Staatsbosbeheer.

Summary: The Hen Harrier *Circus cyaneus* on Rottumeroog

The breeding behaviour of a Hen Harrier pair on the island of Rottumeroog is described. Rottumeroog is one of three small islands in the eastern part of the Dutch Wadden Sea (combined area c. 1050 ha, of which 232 ha vegetated). The pair was nesting in the overgrown garden of the former warden, a garden which was -in 1998- on the verge of being swallowed by the sea. During the winter of 1998/99 the major part of the garden disappeared into the sea and the pair did not breed on the island in 1999. The nest contained a completed clutch of 4 eggs on 24 April; the first egg probably hatched on 12 May (start of laying back-calculated at 11 April). On 20 June the first nestling fledged, followed by two others on 25 June; the fourth egg failed to hatch. Two juveniles left for the mainland on 17 July, the third fledgling remained on the island and fed on emaciated Starlings; up to 1000 Starlings roosted on the island from 25 June onwards. The adult female stayed on the island all the time. The adult male also visited Rottumerplaat and Zuiderduin (up to 5 km away), and made prolonged trips (lasting up to 2 days) to the mainland (>15 km away). The male never carried prey when returning from the mainland.

During incubation several territorial conflicts were witnessed. On 25 April, an intruding adult female was chased away by the resident female, for which she had to leave the nest 7 times. A 2nd calendar-year male tried to take over the resident female when the resident male was visiting the mainland on 28 April; this immature bird displayed and fed the resident female twice. After the adult male returned at 20.00 hr, both males fought intermittenly for several hours during which they interlocked claws and tumbled on the ground where they stayed for 1.5 hrs. Eventually, the intruder was chased away.

During incubation, most prey was caught by the male, although the female hunted during absences of the male (at least once successful). After 15 June, the male stayed only rarely on Rottumeroog. During the nestling stage, 75 prey transfers were witnessed; the prey could be identified in 32 cases. The female took larger prey species than the male (Table 1). Near the nesting site, a plucking of a juvenile Magpie *Pica pica* was found, and the male was seen trying to capture a Turtle Dove *Streptopelia turtur* and juvenile Jackdaws *Corvus monedula*.

Literatuur

- Cramp S. & Simmons K.E.L. (eds.) 1980. The birds of the Western Palearctic, Vol. 2. Oxford University Press, Oxford.
- Huizing J.J., van den Bergs J., Hageman G., de Jonge T. & Hut H. 1996. Rottum natuurlijk. Een evaluatie van monitoringgegevens en beheer. Rijkswaterstaat, Directie Noord-Nederland en Staatsbosbeheer.
- Schipper W.J.A. 1977. Hunting in three European harriers (*Circus*) during the breeding season *Ardea* 65: 53-72.
- Woets D. 1988. Blauwe Kiekendieven in De Weerribben (1974-1986). *Vogeljaar* 36: 1-14.

Adressen:

RU: Verlengde Lodewijksstraat 44, 9723 AK Groningen (Email riub@hotmail.com)
ME: Hemelrijk 19, 9753 KM Haren.